

kronika

ZNANSTVENI SKUP »SEдам STOLJEĆA BOSANSKIH FRANJEVACA« 1291–1991 (Sarajevo, 18–20. travnja 1991)

Franjevci Bosne Srebrene slave ove godine sedamstotu obljetnicu svoje nazočnosti na tlu Bosne (1291–1991). Proslava je otvorena prigodnom akademijom 14. rujna 1990. godine u Visokom. Tom su prilikom svi nazočni franjevci posjetili ostatke prvog samostana i crkve Sv. Nikole u Milama (danas Arnautovići), nedaleko od Visokog. Obljetnica se tijekom ove godine obilježava manifestacijama vjerskog, kulturnog i znanstvenog karaktera diljem cijele Bosne Srebrene. Na ruševinama franjevačkog samostana i crkve u Srebrenici u povodu obljetnice podignuta je spomen-kapela. Proslave organiziraju Provincija, samostani, ali i pojedine župe. Drže se prigodna predavanja, priređuju izložbe, održavaju koncerti, organiziraju znanstveni skupovi... Od do sada održanih proslava posebice se ističe ona u Rami/Šćitu, gdje je, uz kulturne priredbe i vjersko slavlje, priređen i kulturno-znanstveni skup u organizaciji samostana i Matice hrvatske – ogranak Rama/Prozor. Također su zapažene proslave održane u Fojnici, Kreševu, Koraću..., a u mnogim mjestima proslave će se tek održati. Hrvatsko kulturno društvo Napredak iz Sarajeva, kao i brojne Napretkove podružnice, dali su svoj doprinos proslavi obljetnice organiziranjem tribina i drugih kulturnih priredbi.

Završna provincijska proslava održat će se 14. rujna 1991. godine u Sarajevu.

Najvažnija i najveća znanstvena manifestacija, u povodu franjevačke obljetnice, priređena je u Sarajevu. U organizaciji Franjevačke teologije, a pod pokroviteljstvom Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, održan je u Sarajevu 18, 19. i 20. travnja 1991. god. znanstveni skup »Sedam stoljeća bosanskih franjevac« 1291–1991.

Skup je prvi pozdravio provincijal Bosne Srebrene *fra Luka Markešić*, a potom, u ime pokrovitelja, akademik *Seid Huković*, predsjednik ANUBIH-a. Skup je također pozdravio nadbiskup mons. Vinko Puljić u ime vrhbosanske nadbiskupije, te u ime nazočnih biskupa mostarske i banjalučke biskupije Pavla Žanića i Franje Komarice. Fra Mirko Mataušić je pozdravio ispred hrvatskih franjevačkih provincijala, Tomislav Slokar u ime isusovaca, Andrija Šuljak u ime đakovačke biskupije, Ante Stamać u ime JAZU, Stanislav Marijanović u ime sveučilišta »Josip Juraj Strossmayer« u Osijeku, Dinko Šokčević u ime mađarskih Hrvata, a pozdravi su također upućeni u ime Teološkog fakulteta u Zagrebu (F. Šanjek), bogoslovnih

učilišta u Sarajevu (P. Sudar), Makarskoj (S. Čovo – D. Moro) i Đakovu (A. Šuljak), HKD Napredak (F. Topić), Instituta za jezik u Sarajevu (N. Valjevac), te u ime uredništva revije »Kačić« (G. H. Jurišić). Skupu su također pristigli brojni pismeni i brzojavni pozdravi od mnogih ustanova i pojedinaca. Na svečanom otvaranju bili su nazočni gradonačelnik grada Sarajeva (M. Kreševljaković), generalni tajnik Hrvatske demokratske zajednice BiH (I. Markešić), predstavnici Univerziteta i drugih kulturnih i znanstvenih institucija grada.

S uvodnom riječi Marka Karamatića započeo je radni dio Skupa – čitanje referata, koje ćemo ovdje pojedinačno predstaviti.

Petar Vrankić, Starnberg: »Kulturno-religiozna gibanja u Europi u doba nastanka Franjevačkog reda«. Autor je u svom referatu ukazao na bitne značajke duhovnih i kulturnih prilika u Europi 13. stoljeća. Tada nastaju bogata gradska naselja, što se posebice vidi na primjeru Milana. Trgovina doživljuje svoj procvat. Gradovi (Firenca, Genova) počinju kovati vlastiti novac. To je doba jačanja carske i kraljevske vlasti. Nastaju također novi redovi, među kojima se osobito ističu do ninkanski i franjevački, čiji pripadnici mahom djeluju u gradovima. Vrijeme nastanka Franjevačkog reda je također doba naglašenog siromaštva, doba znanja, doba suma filozofije i teologije, vrijeme poezije i komedije, te nastanka gotičke arhitekture.

Srećko M. Džaja, Muenchen: »Svijet politike i franjevaštvo u Europi 14. stoljeća«. Tijekom 14. stoljeća institucija papinstva doživljuje naglašenu krizu (avinjonsko sužanjstvo, zapadni raskol, konciliarizam). U to se vrijeme snažno razvija birokracija Rimske kurije. Nakon avinjonskog razdoblja papinstva, u 2. polovici 14. st. izbija zapadni raskol, kada imamo dva ili tri pape. Europa se tada podijelila na tzv. obedijencije, već prema tome tko je priznavao kojega papu. Do razrješenja je došlo u prvoj polovici 15. stoljeća, ali je tada ideja konciliarizma doživjela svoj vrhunac. I u Franjevačkom redu je bila nazočna naglašena podvojenost. Iz tog je Reda ponikao i Vilim Ockham, koji je djelovao na dvoru Ljudevita Bavarskog. On polazi od pojma dualizma vlasti pape i cara, ali istodobno relativira svaki oblik vlasti, po čemu je on prvi moderni politički mislilac. Unutar Franjevačkog reda oblikovale su se različite struje u poimanju vlasništva i ideala siromaštva, što je vodilo velikim sukobima, čak i s papinskom kurijom u Avignonu. Autor je na koncu dao i poziciju Bosne u kontekstu zapadnoeuropskih crkvenih i političkih prilika, te ocrtao mjesto i ulogu franjevaca u okviru srednjovjekovne bosanske države.

Franjo Šanjek, Zagreb: »Prosjački redovi na Balkanu u srednjem vijeku«. Pod »prosjačkim redovima« autor misli na institucije dominikanaca, franjevaca, karmelićana i pustinjaka Sv. Augustina, u kojima se, barem u početku, nije prakticiralo posjedovanje materijalnih dobara. Autor je stavio naglasak na dominikance i franjevce, budući da su oni tada bili najrašireniji redovi na Balkanu. Prve franjevačke i dominikanske zajednice na hrvatskom tlu nalazimo u drugom odnosno trećem desetljeću 13. stoljeća. One su stajale na strani prezrenih i siromašnih i bile su najautentičniji svjedoci Evandjelja. I franjevci i dominikanci su bili propovjednici Evandjelja riječju i primjerom. Pridonosili su afirmaciji laikata u Crkvi osnivanjem »Trećih redova« i podržavanjem laičkih bratstava u našim krajevima. Kod njih je studij imao važno mjesto i bio je prije svega usmjeren na apostolskom djelovanju. Samostanske su škole bile otvorene i klericima i laicima. Bili su također oduševljeni idejom sjedinjenja Istočne i Zapadne crkve i na tom su i jedni i drugi zdušno radili.

Salih Jalimam, Zenica: »Odnos franjevaca i dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni«. Autor je na sintetički način pokušao napraviti paralelu između Reda franjevaca i dominikanaca, njihovu djelatnost u srednjovjekovnoj Bosni te njihove međusobne odnose, koji su kadšto prelazili u sporove.

Vojka Besarović-Džinić, Sarajevo: »Papinski legati i misionari u srednjovjekovnoj Bosni«. Po mišljenju autorice srednjovjekovna Bosna je predstavljala atraktivno područje za Rimsku kuriju i njezinu aktivnost. Papski legati bili su pripadnici nekog Reda i uglavnom stranci. U Bosni su se zadržavali krako, samo onoliko koliko je bilo potrebno za obavljanje poslova.

Desanka Kovačević-Kojić, Sarajevo: »Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne.« Autorica je predstavila značenje i ulogu franjevaca u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne na temelju dubrovačkog arhiva. Prvi samostani osnovani su u Milama (Arnautovići kod Visokog) i Kr. Sutjesci, a uskoro u Srebrenici i Olovu. Najveći ugled imao je samostan u Milama. Dubrovački izvori potvrđuju popis samostana Bartola Pisanskog iz 1385. god. Novi samostani nastajali su u prvoj polovici 15. stoljeća u gradskim naseljima gdje su bile dubrovačke naseobine. Izvori potvrđuju postojanje i samostana u Podvisokom, za kojeg se mislilo da je identičan onome u Milama. Dubrovčani su pomagali gradnju samostana i crkava, što se obavljalo pod nadzorom franjevaca. Crkve su bile bogato opremljene svim potrebnim liturgijskim predmetima. Samostani su se nalazili dalje od središta grada, na njegovoj periferiji, budući da su uz njih postojali leprozoriji (skloništa za gubavce) o kojima su brigu vodili franjevci. U prvoj polovici 15. st. leprozoriji se spominju u svim većim gradskim naseljima. Franjevci su time značajno pridonijeli razvoju zdravstva. Samostani su k tomu bili i središta pismenosti.

Dubravko Lovrenović, Sarajevo: »Bosanski franjevci i Kotromanići«. Do osnivanja Bosanske vikarije 1340. god., jedna od važnih značajki političke sfere jest razilaženje političkih linija ugarsko-hrvatskih vladara i Rimske kurije. Nezadovoljna rezultatima rada dominikanaca, Rimski kurija je dala ovlasti franjevcima da preuzmu inkvizicijsku zadaću u Bosni. Oni u Bosni, međutim, nisu djelovali kao inkvizitori, nego prije svega kao misionari. Zadobivali su sve veći utjecaj na vladarskom dvoru Kotromanića. Uz pomoć bana podižu i prvi samostan u Milama, dok djed »Crkve bosanske« seli u udaljenije mjesto. »Crkva bosanska« nije mogla poslužiti promociji vladarske vlasti Kotromanića, što je zacijelo vladarsku dinastiju, barem dijelom, motiviralo da se više okrenu franjevcima. U spletu tih odnosa posebno je mjesto imao bosanski vikar fra Peregrin Saksonac, franjevac velikog diplomatskog umijeća i utjecaja, koji je banu također pripomogao u produbljivanju veza s inozemstvom (npr. s papinskom kurijom u Avignonu). Od kolike je važnosti fra Peregrin Saksonac u političkim planovima bosanskoga bana, govori i činjenica da je, zahvaljujući banu, fra Peregrin ostavio nadbiskupsku stolicu u Splitu da bi prihvatio biskupsku u Bosni. Kasnije će jedan od bosanskih vikara okruniti i prvog bosanskog kralja I.

Mladen Ančić, Sarajevo: »Franjevačka pobožnost u 2. polovici 14. stoljeća«. Autor je iscrtao duhovni lik bosanskog franjevca druge polovice 14. stoljeća. Pobožnost promatra kroz dva temeljna modela: pasivno-kontemplativni i aktivno-propovjednički. U Bosni je bio nazočan u stanovitoj mjeri i asketizam. Propovjednička je djelatnost ipak bila osnovni oblik posredovanja evanđeoske riječi, pa se i pobožnost franjevaca može najbolje sagledavati u tom kontekstu. Propovijedanje je bila temeljna dužnost franjevaca. Vjernicima su podjeljivani posebni oprosti za

nazočnost na propovijedi, a zatim za nazočnost na euharistijskoj gozbi, a podjeljivani su i na određene blagdane. Autor je također naveo i nekoliko kodeksa koji zorno upotpunjuju sliku franjevačke pobožnosti.

Bazilije Pandžić, Mostar: »Franjevački misionari na Balkanu u tursko doba«. Autor je napravio pregled djelovanja franjevaca na cijelom Balkanskom poluotoku u osmanskome razdoblju. Najznačajnija njihova djelatnost je na tlu Bosne i Hercegovine, čemu je autor i posvetio najviše pozornosti. Tu on ocrtava razvitak Provincije, pastoralnu djelatnost franjevaca kao i njihov položaj pod osmanskome vlašću. Pod konac 16. stoljeća bosanski franjevci djeluju kao misionari u Bugarskoj, gdje su najveći zamah djelovanja ostvarili u 17. stoljeću. Franjevci su nazočni u Albaniji već u 13. st. Koncem 16. st. tamo je na mjestu kustodije uspostavljena provincija. Zbog teških uvjeta za život i rad pod osmanskome upravom, albanska franjevačka provincija svedena je početkom 19. st. na svega dva člana. Tridesetih godina 19. stoljeća provinciju je u svoju nadležnost uzela rimska Kongregacija De Propaganda Fide i time je pretvorena u apostolsku misiju. Godine 1906. obnovljena je provincija, a prvim provincijalom je imenovan bosanski franjevac fra Lovro Mihačević. Autor je potom ukratko predstavio i djelovanje franjevaca u Grčkoj.

Petar Oreč, Sarajevo: »Nove spoznaje o kulturnim mjestima Katoličke crkve s desne strane Neretve«. Autorova se istraživanja odnose na područje između Čapljine i Tomislavgrada, Prozora i Imotskog. Autor je nastojao postojeće toponime arheološki istražiti i objasniti. Tako se zadržao na toponimima »biskupija« u Tribištovu, »biskupov grob« u Gracu kod Posušja, koji je i zavjetno mjesto, »manastirine« u Sovićima kod Gruda, zatim »fratarske zidine«, i dr. Postojeći lokaliteti potječu iz razdoblja od 15. do 17. st.

Boris Nilević, Sarajevo: »Odnosi srpsko-pravoslavnog sveštenstva i franjevaca u Bosni i Hercegovini do početka XVII. stoljeća«. Naslovljeni problem se sastojao u tome da je Pravoslavna crkva nastojala podvrgnuti franjevce i katolike pod svoju jurisdikciju i od njih uzimati dažbine. Franjevci su se trudili dokazati turskim vlastima da su oni druga i od pravoslavlja nezavisna zajednica vjernika. Pravoslavnu su crkvu, međutim, podupirali turski činovnici i njih su franjevci stoga morali podmićivati. Turci su kršćanske konfesije više tretirali kao ekonomske ustanove i nisu pravili među njima posebnih razlika. Tako je u jednom defteru franjevačka provincija zavedena kao eparhija Pečke patrijaršije, što još jasnije govori kakve su poteškoće franjevci imali u dokazivanju da ne potpadaju pod jurisdikciju patrijarha. Ti su sporovi potrajali oko tri stoljeća.

Biserka Belicza, Zagreb: »Zdravstvena djelatnost bosanskih franjevaca«. Najintenzivnija zdravstvena djelatnost bosanskih franjevaca vezana je za osmansko razdoblje, ali početke možemo tražiti već u 14. i 15. stoljeću kada utemeljuju i vode leprozorije. Tada su, istina, školovani liječnici dolazili iz Dubrovnika, ali je dio zdravstvene djelatnosti bio na franjevcima. U osmanskome periodu civilno se zdravstvo povlači, što je stvorilo jednu novu situaciju. O zdravstvenoj aktivnosti franjevaca govori obilna medicinska literatura u samostanima kao i rukopisne ljekaruše. Franjevci su sami radili na stvaranju recepata, ali su prikupljali i iskustva pučke medicine. Značajno je to da su oni prosvjećivali narod kako očuvati zdravlje, što je zacijelo važno kao i pomaganje bolesnima. Osobito vrijednu i značajnu poruku u zdravstvenoj djelatnosti franjevaca autorica vidi u činjenici da su oni pomagali bolesnima bez obzira na vjeroispovijest, spol ili pak položaj u društvu.

Ante Škegro, Sarajevo: »Bosanski franjevci i arheološki spomenici«. Autor u svome radu ocrtaava odnos bosanskih franjevaca prema arheološkoj baštini. Ljubav prema starinama u njima je potaknuo ilirski pokret sredinom 19. stoljeća. To je rezultiralo stvaranjem muzejskih zbirki u kojima su i arheološki predmeti imali svoje mjesto. Među franjevcima posebice se ističe njih nekoliko, koji su svojim pregalaštvom pridonijeli razvitku arheologije u našim prostorima. Autor napose izdvaja fra Martina Nedića, fra Anđela Nuića, fra Petra Bakulu i fra Krunoslava Misila. Nedić je prvi objavljivao arheološku građu iz ovih krajeva. Nuić je rodonačelnik bosanskohercegovačkih muzealaca. Bakula je pisac prvog, uvjetno rečeno, arheološkog leksikona na našem području, a fra Krno Misilo je jedan od najistaknutijih istraživača srednjobosanskog rudnog prostora. Franjevci su ukazali na važne arheološke lokalitete, kao što su Varvara, Kraljeva Sutjeska, Bobovac, Dobor, Gračine kod Ljubuškog, Karaula u Tomislavgradu, Makljenovac kod Doboja i dr.

Velimir Blažević, Sarajevo: »Franjevačko dušobrižništvo i župe u Bosni (povijesno-pravni aspekt)«. Autor je načinio iscrpan pregled župne pastoralne djelatnosti franjevaca kroz povijest. Predočio je stanje župa i vjernika i pastoralnih radnika. Dao je i statističku sliku župa za različita razdoblja i to na temelju izvješća, što su ih iz Bosne slali u Rim provincijali, vizitatori i biskupi. Posebnu pozornost autor je posvetio pravu franjevaca na župni pastoral, koji im je, u novijoj povijesti, na različite načine osporavan. Stoga je on povijesno-pravno objasnio, na temelju kojih pravnih odredbi su franjevci djelovali kroz povijest u dušobrižništvu i na temelju čega to pravo imaju i danas.

Gabrijel Hrvatinić, Sinj: »Mučenici i heroji duha franjevačke Bosne. Prilog franjevačkoj bosanskoj hagiografiji«. Autor je svoj referat podijelio na tri dijela. U uvodnom dijelu dao je napomene o samom Sv. Franji i njegovu apostolskom duhu. U drugom su dijelu neka metodološka pitanja, na koja autor nastoji pret hodno odgovoriti (podrijetlo pojedinih likova s obzirom na pomicanje granica Provincije tijekom povijesti, pripadnost različitim narodima, te kriteriji svetosti). U trećem dijelu su heroji duha: sveci, blaženici, Božji ugodnici, mučenici... koji su pripadali bosanskoj franjevačkoj zajednici. O njima autor govori ponaosob, kao primjerice o Nikoli Taveliću, Jakovu Markijskom, Šimunu Filipoviću i dr.

Emanuel Hoško, Rijeka/Trsat: »Augustin Jarić, franjevac Bosne Srebrene, agent Propagande na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće«. U referatu je predstavljeno djelovanje fra Augustina Jarića u svojstvu agenta rimske Propagande na području provincije Bosne Srebrene. Njegova je zadaća bila da izvješćuje Propagandu i papinskog nuncija u Beču o zbivanjima crkvenog i političkog karaktera na području Bosne Srebrene. Njemu je ta služba povjerena 1699. godine na molbu braće Filipa i Jakova Brnjakovića, koji su inače potjecali iz poznate olovske trgovačke obitelji. To je imenovanje naišlo na osporavanje iz redova bosanskih franjevaca, ali i s drugih strana, tako da je pod konac spomenute godine Jarićevo imenovanje stavljeno izvan snage.

Andrija Šuljak, Đakovo: »Pisma bosanskohercegovačkih franjevaca Josipu Juraju Strossmayeru«. Autor je svoj referat razdijelio na tri dijela. U prvom dijelu je dao prikaz odnosa između Strossmayera i bosanskih franjevaca na temelju literature i neobjavljenih pisama. Zahvaljujući Strossmayeru franjevački klerici su se školovali u Đakovu od 1853. do 1876. god. Strossmayer je pomagao franjevce u prikupljanju novca za gradnju samostana i crkava u Bosni. Njegovom je zaslugom fra Marijan Šunjić imenovan apostolskim vikarom. Želio je da se i nakon crkvenih

promjena u Bosni biskupi imenuju iz redova franjevaca. U drugom dijelu svoga referata autor je analizirao pisma bosanskih franjevaca upućena Strossmayeru, a kojih je više od tri stotine. I najzad u trećem dijelu analizirao je prisutnost bosanskih franjevaca u korespondenciji Strossmayer-Rački, koju je objavio F. Šišić.

Anto Kovačić, Sarajevo: »Historiografija bosanskih franjevaca«. Autor je temu obradio kronološko-deskriptivnom metodom. Interes franjevaca za vlastitu prošlost iskazao se već u srednjem vijeku. U 17. i 18. stoljeću nastali su najvažniji franjevački ljetopisi, koji su, osim zabilježenih suvremenih događaja, donosili i zabilješke o prošlosti. Prvi franjevački historiograf, u modernom značenju te riječi, jest fra Filip Lastrić, koji je napisao vrijedno djelo o Bosni: *Epitome vetustatum Bosnensis provinciae*. U 19. stoljeću javlja se više značajnih povjesničara, među kojima se ističu Jukić, Knežević, Batinić, Strukić, Božić, Barišić. U prvoj polovici 20. st. najplodniji franjevački historiograf jest fra Julijan Jelenić, koji je autor kapitalnog djela »Kultura i bosanski franjevci« u dva sveska.

Jozo Džambo, München: »Povijest mentaliteta – jedan historiografski pristup fenomenu bosanskog franjevaštva«. Autor je svojim izlaganjem želio ukazati na neke historiografske aspekte i mogućnosti pristupa fenomenu bosanskog franjevaštva kroz prizmu povijesti mentaliteta. On izrijeком veli da time želi upozoriti na tu gotovo nepoznatu historiografsku perspektivu. Povijest mentaliteta odbacuje onaj oblik historiografije u kome ključno mjesto imaju veliki događaji i imena – dakle sve ono što je iznad prosječnog i redovitog. Ona teži da sagleda ono »normalno« ili čak da se spusti u sfere koje leže ispod toga.

Ekrem Čaušević, Sarajevo: »Znanstveni značaj orijentalnih rukopisa u franjevačkim samostanima u Bosni i Hercegovini«. Autor je u svome prilogu pošao od činjenice da u samostanskim bibliotekama u Mostaru, Visokom, Fojnici i Gorici postoji više stotina turskih rukopisa. On je u prikazu izdvojio najvažnije, one, koji po njegovu mišljenju imaju osobito značenje za kulturnu povijest i turkologiju. Tako se osvrnuo na unikatne primjerke epistolarnih zbornika, na nekoliko osobito interesantnih alhamijado tekstova, rječnika i gramatika.

Dragana Kujović, Sarajevo: »Neki podaci o arapskoj rukopisnoj leksikografskoj literaturi u franjevačkim samostanima«. Autorica je upozorila na relativno veliku skupinu arapskih rukopisnih rječnika, što se nalaze u arhivima i knjižnicama franjevačkih samostana u BiH i šire. Dva osobito vrijedna rječnika nalaze se u franjevačkoj knjižnici u Mostaru, od kojih je jedan iz 1464. godine. Autorica je istražila i u referatu predstavila dva talijansko-arapska i jedan arapsko-talijanski rječnik, koji se čuvaju u franjevačkom samostanu u Zaostrugu.

Herta Kuna, Sarajevo: »Udio franjevačkih pisaca u razvoju literarnog i standardnog jezika u Bosni i Hercegovini«. Za prosudbu udjela franjevaca u stvaranju prvog literarnog hrvatskog i srpskog, a potom i standardnog jezika, od bitne je važnosti, prema mišljenju autorice, da u 17. i velikim dijelom u 18. stoljeću u BiH zapravo i nije postojala druga književnost na narodnom jeziku, ako izuzmemo usmeno narodno stvaralaštvo. Muslimanska književnost, koja je s nevelikim korpusom startala u 17. st., pisana je arebicom i u oblikovanju literarnog jezika nije imala većeg značenja na hrvatskosrpskom prostoru, »dok srpska književnost do početka XIX st. pripada zapravo tradicionalnoj srednjovjekovnoj književnosti, koja je jezički izvan tokova što su u trendu stvaranja onih predstandardnih idioma koji će odrediti karakter hrvatskosrpskog standardnog jezika, tj. ta je književnost pisana na srpskoslavenskom, a u XVIII st. i na ruskoslavenskom i slavenosrpskom jezi-

ku, kao u Srbiji odakle je ta literatura uglavnom i importirana.« Tako je prije oblikovanja standardnog jezika u 19. st., osim franjevačke postojala samo narodna književnost, koja je u određenoj mjeri i franjevcima poslužila kao stilski i jezički korektiv. Ta činjenica jasno ukazuje na velik udio franjevačke književnosti u stvaranju jezičnog standarda.

Ivo Pranjković, Zagreb: »Jezikoslovno nazivlje i kategorijalna određenja u gramatici fra Stjepana Marijanovića«. Autor se u referatu ponajprije pozabavio terminologijom Marijanovićeve gramatike (*Instituiones grammaticae latinae idiomate illyrico propositae...* Split 1822), a potom je razmotrio njegovo shvaćanje gramatičkih pojavnosti i gramatike uopće na osnovi određenja pojedinih gramatičkih kategorija, odnosa i sl. Po mišljenju autora, Marijanovićeve je gramatika najzanimljiviji, pa i najkvalitetniji, stariji gramatički priručnik u povijesti Bosne Srebrene. Ona po svojim značajkama i danas može biti inspirativna za istraživače povijesti hrvatskoga jezikoslovlja.

Krunoslav Pranjić, Zagreb: »Virtualnost dijakronijskih stilema«. Autor je odmah na početku svoga izlaganja opisao značenje upotrijebljenih pojmova u naslovu. Potom je u okviru postavljenog cilja analizirao tekst fra Pavla Posilovića iz njegova djela »Cvit od kriposti« (Mleci, 1647). Osim Posilovićeve, autor je sa zadnog stajališta razmatrao i tekstove drugih franjevačkih pisaca: L. Šitovića, P. Papića, J. Filipovića, N. Lašvanina, I. Ančića, M. Lekušića, F. Lastrića i V. Vicića.

Rafo Bogišić, Zagreb: »Književnost bosansko-hercegovačkih franjevaca u hrvatskoj književnoj matici«. Uključujući se u hrvatsku nacionalnu književnost, bosanskohercegovački franjevci su se kretali poznatim putovima, ali su u maticu te književnosti priložili vlastiti književni korpus kao osobitu kvalitetu i osobito obogaćenje trenutka u kojemu se u odnosnoj epohi matica hrvatske književnosti nalazila. Književnost bosanskih franjevaca, po mišljenju autora, predstavlja bogatstvo koje je hrvatski književni tijek obogatilo i osvježilo, pružilo tom tijeku jednu osobitu varijantu, učinilo ga bogatijim za jedan novi opsežni kompleks. Književni doprinos franjevaca autohtoni je i autentični dio cjeline koja kao subjekt od početka, od doseljenja postoji i živi u zapadnoeuropsko-mediteranskom kršćansko-katoličkom krugu. Tu i takvu pripadnost, smatra autor, temeljito argumentira i fundus bosanskohercegovačke franjevačke književnosti.

Ivan Lovrenović, Sarajevo: »Kronike kao književna vrsta u franjevačkoj književnosti«. Doprinos bosanskih franjevaca hrvatskoj i bosanskohercegovačkoj književnosti dosad je gledan uglavnom samo kroz nabožno-didaktičnu literaturu – homiletska, katekizamska itd. Činjenično stanje s jedne, a moderni književni senzibilitet s druge strane, nalagali bi, smatra autor, da se u taj korpus integralno uklope brojne druge vrste franjevačkih tekstova: historiografija, epistolografija, ljekaruše, ljetopisi... Ljetopisi bi se pokazali u toj novoj sistematizaciji kao izuzetno markantna, karakteristična, te književno relevantna spisateljska praksa. Otvara se dakle potreba i mogućnost da se ovi tekstovi analiziraju i ocjenjuju sa stajališta književno-estetskoga i književno-povijesnoga, a ne više samo sa stajališta dokumentarno-historiografskoga.

Vladimir Vratović, Zagreb: »Iz pjesništva hrvatskih latinista u Bosni (jedna interpretacija)«. Odmah na početku autor je napomenuo da želi korigirati najavljeni naslov, pa bi umjesto njega trebalo stajati: »Fra Blaž Josić (jedna interpretacija)«. Autor je naime analizirao odu fra Blaža Josića, posvećenu fra Martinu Nediću u povodu njegova imendana 1856. god. To je u stvari jedna od dviju njegovih neob-

javljenih pjesama, a koju je publicirao J. Jelenić u Serafinskom perivoju 1911. god. Ona je po svojoj strukturi oda. Sastoji se od šest elegijskih distiha, u koje je umetnuto osam safijskih strofa, a nakon njih ponovno slijede dva elegijska distiha. Autor je ukazao na nekoliko međuutjecaja. Na latinsku poeziju Blaža Josića utjecao je latinski Katančić i hrvatski Nedić, a na hrvatskoga Nedića utjecao je latinski Lastrić.

Pavle Knezović, Sarajevo: »Antika u propovijedima 17. i 18. stoljeća«. Autor je analizirao propovijedi nekoliko najvažnijih franjevačkih autora 17. i 18. stoljeća, koji su napisali i objavili svoja propovjednička djela. To su Matija Divković, Stjepan Markovac Margitić, Filip Lastrić i Grgo Ilijić Varešanin. Autor je ukazao na to da se spomenuti pisci u svojim propovijedima često pozivaju na antičke filozofe i pjesnike (Sokrat, Aristotel, Seneka) ili pak spominju poznata imena antičke povijesti (Cezar, Aleksandar Makedonski, Trajan, Neron, Marko Aurelije itd.). Slika antike je dijelom opterećena srednjovjekovnim legendama.

Ante Stamać, Zagreb: »Zasluge fra Grge Martića za hrvatsku književnost«. Autor je na početku napomenuo da o fra Grgi Martiću postoje određeni stereotipi u povijesti književnosti, odnosno sudovi i ocjene koje treba revidirati. Potrebno je poći od novog očitavanja Martićeva djela, odnosno sagledati ga u njegovoj mikrostrukturi. To jednako vrijedi za njegov pjesnički opus, kao i za njegovo memoarsko djelo »Zapamćenja«. Takvom analizom Martićeva djela autor je ukazao na nekoliko njegovih zasluga za hrvatsku književnost.

Stanislav Marijanović, Osijek: »Nepoznati tekstovi Matije Petra Katančića«. Autor je, govoreći o franjevcu Katančiću, vrsnom pjesniku, arheologu, geografu i filologu, ukazao na to da su brojni njegovi rukopisni spisi zagubljeni, ali postoji nada da će neki od njih biti pronađeni. Tako je primjerice zagubljeno njegovo djelo pod naslovom »Topografija Bosne«, kojemu, za sada, nema traga. Ipak se ponešto od njegovih rukopisa otkriva i u novije vrijeme. Autor je tako prezentirao jedan spis mladog Katančića iz godine 1774, tada studenta druge godine filozofije. Također je predložio da naše Akademije znanosti u Zagrebu i Sarajevu objelodane njegov latinsko-hrvatski etimološki rječnik (*Etymologicon illyricum*) koji je ostao u rukopisu.

Dinko Šokčević, Budimpešta: »Franjevačke radionice u Madžarskoj«. Autor je, najprije pozdravivši skup u ime hrvatske zajednice u Madžarskoj, iznio nekoliko zanimljivih podataka o franjevačkim radionicama primijenjene umjetnosti. Riječ je dakako o radionicama franjevaca provincije Bosne Srebrene u 18. stoljeću. Iz njihove kiparske radionice potječu kipovi na pročelju franjevačke crkve u Budimpešti, rezbarene klupe, oltari, te vrlo vrijedna propovjedaonica u istoj crkvi. U franjevačkoj kovačkoj radionici izrađene su rešetke za prozor, te križ na vrhu timpana, čega je autor fra Nikola Cikorija. U istim radionicama rađena su djela za franjevačku crkvu i samostan u Baji.

Engjell Sedaj, Priština: »Peter Gjerg Fishta – najveći pjesnik albanske književne tradicije.« Autor je predstavio pjesničko stvaralaštvo franjevca Gjergja Fishte (1871–1940), »najvećeg albanskog pjesnika i najsvjetlije figure albanskog kulturnog i političkog života svoga vremena«. Autor se u analizi Fishtine poezije zadržava na onim momentima, koji ga čine najvećim pjesnikom i koji ga po tome odvajaju od drugih albanskih pjesnika. On na koncu zaključuje: »Patriotska nota i povijesno iskustvo recipitiviteta njegove poezije, čak i u vrijeme najmračnijeg estetskog formalizma, je postignuto u svim glavnim sistemima književne prakse.

to jest, u produktivitetu (u smislu grčke riječi *poiesis*), u prisutnosti i komunikativnosti, sa jednom izrazitom karakteristikom narodnog stvaralačkog procesa. U ovim točkama se ističe i utjecajna vrijednost književne inovacije franjevca Gjergja Fishte.«

Vjekoslava Hunski, Sarajevo: »Knjižni fondovi bosanskih franjevaca temelji njihove pastoralne i kulturne misije«. Autorica je u analizi franjevačkih knjižnih fondova pošla od činjenice postojanja starih knjižnica, koje svoje podrijetlo imaju u srednjem vijeku, kao što su one u Kr. Sutjesci, Fojnici i Kreševu, te onih nastalih u osmanskom periodu u većini ostalih samostana. Knjižni fondovi do god. 1850. imaju muzejsko značenje i razdijeljeni su po predmetnim skupinama. U sutješkoj i fojničkoj knjižnici nalazi se najveći dio bosanskohercegovačkih inkunabula. Sadržajnim pregledom knjižnih fondova autorica je objasnila njihovo značenje za pastoralnu i kulturnu djelatnost bosanskih franjevaca u proteklim stoljećima.

Vitomir Lukić, Sarajevo: »Doba lijepe vjere«. U nadahnutom eseju autor je ukazao na značenje likovne dimenzije u čovjekovu duhovnom svijetu. Ta je dimenzija u kršćanstvu nazočna od prvih početaka, a u vrijeme ikonoklastičkih borbi preživjela je najozbiljniju krizu. Slika je ušla u središte liturgijskog života pa je na taj način postala dio čovjekove duhovne stvarnosti. Autor je i sadašnji trenutak povijesti, promatrajući sakralne prostore bosanskih franjevaca, doživio kao doba lijepe vjere. Brojni su eminentni likovni umjetnici radili u crkvama Bosne Srebrene tijekom zadnjih dvaju desetljeća: Dulčić, Kršinić, Seder, Šohaj, Prica, Vulas, Murtić, Grgić... Osobito nadahnute riječi autor je izrekao o križnom putu Slavka Šohaja u Žeravcu kod Dervente.

Velimir Valjan, Sarajevo: »Filozofsko-teološko obrazovanje u Bosni Srebrenoj (s posebnim naglaskom na 20. st.)«. Sve do konca 19. stoljeća najveći dio bosanskih franjevačkih klerika školovao se u učilištima izvan Bosne. Od sredine tog stoljeća ta su učilišta u Đakovu, Ostrogonu i Pečuhu. Istodobno za dio klerika koji nisu imali mjesta u spomenutim učilištima, takva su 1851. god otvorena u Fojnici i Kraljevoj Sutjesci, a kasnije i u drugim samostanima. God. 1905. franjevačka se učilišta objelodanjuju u jednu bogosloviju u samostanu u Livnu. Bogoslovija je 1909. preselila u Sarajevo, gdje djeluje i danas. Autor se pretežno zadržao na povijesti djelovanja bogoslovije tijekom 20. stoljeća.

Marko Karamatić, Sarajevo: »Duhovna kretanja u Bosni Srebrenoj u prvoj polovici 20. stoljeća«. Na prijelazu iz 19. u 20. st. Katolička crkva se suočava s novim idejama sekulariziranog doba, koje su našle odjeka i unutar teologije, pojavom tzv. »modernizma«, protiv kojeg je oficijelna Crkva žestoko ustala. Bosanski franjevci su na takve i slične pojave izvan Crkve (socijaldemokracija, masonstvo) reagirali u skladu s gledištima službene Crkve, a nailazimo i na interesantne kritičke opservacije o kapitalizmu, socijalizmu, boljševizmu... napose tridesetih godina našega stoljeća. Franjevci na južnoslavenskom prostoru nastoje se međusobno povezati u nekim oblicima djelatnosti. Tako je 1913. osnovano »Književno društvo hrvatsko-slovenskih franjevaca« s glasilom »Naša misao«, a 1926. godine »Povijesno društvo za izučavanje prošlosti jugoslavenskih franjevaca«. Ideja o međufranjevačkoj suradnji proširuje se na sve slavenske provincije što je vodilo osnivanju »Društva slavenskih franjevačkih profesora« na kongresu u Zagrebu 1935. i tada je odlučeno da se kongresi profesora održavaju svake dvije godine (1937. održan u Krakovu, a za 1939. god. predviđen u Bratislavi).

Predrag Finci, Sarajevo: »Zapis o Maloj braći«. Autor je u formi eseja izrazio vlastito viđenje Franjevačkog reda i duha Franje iz Asiza. Ovo nadahnuto viđenje dato je ne samo na temelju iščitavanja Franjinih misli sačuvanih u njegovoj nevelikoj pisanoj zaostavštini, nego i kroz osobni susret sa nasljedovateljima asiškog Siromaška, ali i sa odjecima njegova duha u domaćoj i europskoj literarnoj baštini, kakvo je, primjerice, djelo Umberta Eca »Ime ruže«, posljednje u takvom nizu primjera. Autora je posebice privukao naknadno izrečeni usklik U. Eca: »Mi franjevci...« u »Komentarima uz Ime ruže«, gdje se pisac gotovo identificira sa svojim junacima. Takvo se ozračje osjeća i u eseju Predraga Fincija.

Ivo Marković, Sarajevo: »Pučka slika Boga u Bosni«. Autor istražuje koliko je duhovnost bosanskih franjevaca oblikovala postojeću predožbu Boga u pučkoj vjeri u Bosni. S obzirom na predožbu Boga, Franjo iz Asiza je paradigmatička prekretnica u povijesti kršćanstva otkrićem evanđeoske neposrednosti doživljaja Božje blizine. Franjevci u Bosni u kontekstu svoje duhovnosti – otkrića svijeta kao znaka i traga Božjega dara – uvažavaju tradicionalni katolički sinkretizam i ne ruše ništa što služi vjeri. U raščlambi slike Boga u pučkoj vjeri autor se morao, uz teološku analizu, poslužiti nužnom pomoću sociologije i psihologije i pronalazi dualizam slike Boga koji potječe iz slavenske i kršćanske tradicije, dualizam isprepleten s naravnom simbolikom oca i majke. U predožbi Boga preteže simbolika majčinskih osobina i nedostatno razvijenih očinskih, ali, s druge strane, nazočna je i represivna predožba Boga vezana za simboliku oca.

Ljubo Lucić, Sarajevo: »Elementi praznovjerja u religioznosti bosanskih katolika«. Autor je najprije pokušao odrediti sadržaj pojma praznovjerja analizirajući i nazive u različitim jezicima. Naveo je Augustinovu definiciju koja glasi: Svaki kult koji su ljudi izmislili (tj. koji ne dolazi od Boga) jest praznovjerje. Autor je pak tu pojavu odredio na slijedeći način: Praznovjerje je umjetno stvorena kategorija koja je nastala iz vrijednosnog suda zatvorenog društva, na primjer Crkve, s obzirom na fenomene koje ona ne može svrstati u obrasce što ih predlaže vjernicima, pa se zato taj pojam proteže na mnoge različite stvari. Danas pod praznovjerjem poimamo prije svega magiju, vračanje, astrologiju i sl. Uz religiozno, autor ukazuje i na laičko praznovjerje. U naše doba praznovjerje se sa sela uvelike preselilo u grad. U monolitnim katoličkim selima Bosne, po mišljenju autora, nalazi se najmanje praznovjerja.

Anto Popović, Sarajevo: »Biblijsko-teološko razmišljanje o značenju križa, titularu franjevačke provincije Bosne Srebrene«. Povod za izbor ove teme jest zapostavljenost titularnog naziva Sv. Križa u odnosu na zemljopisno-povijesni naziv Bosna Srebrena. Težište rada je na izboru i analizi onih novozavjetnih tekstova koji su od ključne važnosti za shvaćanje i značenje križa. U NZ izdvajaju se dvije teologije križa: Pavlova, izrečena semantičkom skupinom staur-os, -oo, sun-staur-oo (najprisutnija u Galaćanima (6) i 1 Korinćanima (6)) i Ivanova izrečena glagolom hypsoo (Evanđelje po Ivanu (5)). Kontekstualnom analizom tih izričaja opaža se da su Pavlov teološki izričaj (križ-biti raspet) i Ivanov (biti uzvišen) sadržajno kristološki identični. Soteriološki učinci kristološkog događaja mnogostruki su i razlike između Pavla i Ivana javljaju se samo na razini konkretne primjene soteriološkog učinka jedinstvenog kristološkog događaja. Odnos između Pavlove i Ivanove teologije predstavlja kontinuitet sadržaja i diskontinuitet formulacije. Budući da već nekoliko provincija u Franjevačkom redu ima titularni naziv »Sv. Križ«, radi distinktnosti autor pledira za preformulaciju titulara bosanske provincije u »Uzvišenje Križa«.

U vrijeme Znanstvenog skupa priređeno je i nekoliko javnih priredbi. Univerzitet-sko kulturno-umjetničko društvo »Slobodan Princip Seljo« održalo je uvečer 18. travnja, pod ravnanjem Miroslava Homena, koncert duhovne glazbe u amfiteatru Teologije. U isto je vrijeme u samostanu Sv. Ante (Sarajevo/Bistrik) otvorena stalna muzejska postavka Bosne Srebrene. Uvečer 19. travnja, zbor i solisti Sarajevske opere, pod ravnanjem Miroslava Homena, izveli su u crkvi Sv. Ante Requiem Wolfganga Amadeusa Mozarta.

Marko KARAMATIĆ

**GOVOR PROF. DR. IVANA GOLUBA PRILIKOM OTKRIVANJA
SPOMEN PLOČE STJEPANU BAKŠIĆU O STOLJETNICI
ROĐENJA ODRŽAN 15. PROSINCA 1990. U ZAGREBU
PRED DVOROM KAPTOL 8. U PODNE.**

Uzoriti gospodine Kardinale i Veliki Kancelaru Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu!

Preuzvišeni gospodine biskupe i prepozite Prvostolnog Kaptola zagrebačkog!

Velemožni gospodine dekane Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu!

Prečasna gospodo kanonici i prebendari Prvostolnog Kaptola!

Vele učena gospodo profesori!

Gospodo studenti!

Nekadanji slušači prof. Bakšića!

Znanci i prijatelji!

Vijeće Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu povjerilo mi je da u ime Fakulteta, kao pročelnik Katedre za dogmatsku teologiju kojoj je Stjepan Bakšić bio na čelu, kao njegov izabrani i neposredni nasljednik, govorim u ovom svečanom času.